

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

СТ А Н О В И Щ Е

по

**ЛИСАБОНСКАТА СТРАТЕГИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
И ПОЛИТИКАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНА
И ПРОСПЕРИРАЩА ИКОНОМИКА**

(разработено по собствена инициатива)

София, 30 януари 2006 г.

На 28.10.2005 г. Пленарната сесия на Икономическия и социален съвет взе решение да разработи и приеме по своя инициатива Становище на тема "Лисабонската стратегия на Европейския съюз и политиката на Република България за постигане на конкурентоспособна и просперираща икономика" с докладчик г-н Божидар Данев.

Председателят на Икономическия и социален съвет разпредели разработването на становището на Комисията по международно сътрудничество и европейска интеграция.

Работата на Пленарната сесия по обсъждането и одобряването на проекта започна с публична дискусия на 14.12.2005 г. и продължи на 30.01.2006 г. с одобряване на Становището.

Настоящият документ е разработен във връзка с общата политика на правителството на Република България за икономическо развитие на страната и от гледна точка на оповестяването на позицията на гражданското общество относно повишаване конкурентоспособността на България на макро- и микрониво и увеличаване благосъстоянието и просперитета на населението.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

1. През 2000 г. Съветът на Европа прие в Лисабон¹ стратегия за развитие на Европейския съюз, която да го превърне до 2010 г. в най-динамично развиващата се и конкурентоспособна икономика в света, основана на знанието, способна да постигне устойчив икономически растеж с повече работни места, по-голямо социално единство и грижа за околната среда.

2. Несъответствието между планираното и реалното постигане на целите в стратегията намира отражение в средносрочната оценка за изпълнението ѝ и доклада на групата на високо равнище на Европейската комисия под ръководството на Вим Кок. В доклада се препоръчва да се извършват взаимно свързани инициативи и структурни промени, които да се изпълняват съгласувано и така да съдействат за оползотворяване на потенциала на Европейския съюз.

В резултат от направените изводи през месец март 2005 г. е обявено “Ново начало за Лисабонската стратегия”. Акцентът е поставен върху постигането на практически резултати чрез фокусиране върху националните приоритети, обновяване на програмата за действие и по-добро управление. Усилията са насочени към изпълнението на три главни задачи:

- подкрепа за иновациите и повишаване на познанието;
- осъществяване на по-висок траен растеж, превръщайки Европа в по-привлекателно място за инвестиции и работа и
- създаване на повече и по-добри работни места.

3. Работодателските и синдикалните организации от страните в ЕС са организатори на национални инициативи за конкурентоспособност и насърчават правителствата към реализацията на национални планове за действие. **Основните реформи от Лисабонската стратегия се осъществяват на национално равнище.**

Глобализацията като обективна тенденция отразява нарастващата взаимна зависимост на различните сектори от световната икономика, в резултат на което развитието и стабилността на отделна национална икономика са невъзможни без развитието и стабилността на другите икономики.

4. Република България като бъдещ член на европейското съобщество от януари 2007 година ще трябва да изпълнява критериите за конкурентоспособност на страте-

¹ “Стратегия за икономическо и социално обновление на Европа”, приета на Извънредния европейски съвет, проведен на 23 - 24 март 2000 г. в Лисабон.

гията от Лисабон. Ще трябва да се стесни изоставането от страните от ЕС по производителност и конкурентоспособност, доходи и потребление, технологично обновяване, инфраструктура, образование и наука, регионално развитие.

Средносрочният преглед на изпълнението на целите от Лисабон и обновяването на Лисабонската стратегия от март 2005 г. поставят нови изисквания пред държавния апарат, гражданското общество и населението на Република България.

II. ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ НА СТРАТЕГИЯТА ОТ ЛИСАБОН

1. Целите от Лисабонската стратегия трябва да доведат до превръщането на Европейския съюз в най-конкурентоспособната и водеща икономика в света. Тези цели се изразяват в повишаване на икономическото благосъстояние на населението при увеличаване на заетостта и изглаждане на различията в икономическото развитие на отделните слоеве и държави.

Действията ще бъдат насочени в пет области на европейската политика:

общество на знанието – увеличаване атрактивността на Европа пред изследователи и учени, осъществяващи научноизследователска и развойна дейност в приоритетни зони, и насърчаване използването на информационните и комуникационните технологии;

вътрешен пазар – развитие на вътрешния пазар за свободно движение на стоки и капитали и неотложни мерки по създаване на обособен пазар на услугите;

бизнес климат – редуциране на общата административна тежест; усъвършенстване качеството на законодателството; улесняване стартирането на нови предприятия; създаване на среда, подкрепяща бизнеса;

пазар на труда – изпълнение изискванията на Европейската комисия за развитие на пазара на труда; развитие на стратегии за обучение през целия живот; укрепване на партньорството, насочено към растеж и заетост;

устойчива околна среда – разпространение на иновационни практики и лидерство в областта на екостроителството; провеждане на политики, насочени към дългосрочно и устойчиво усъвършенстване на производителността, включително и чрез екоефективност.

2. Постигането на целите на Лисабонската стратегия се основава на следните приоритетни зони:

- разширяване и задълбочаване на вътрешния пазар;
- осигуряване на отворен и конкурентен пазар;
- усъвършенстване на регулаторната рамка на европейско и национално равнище;
- развитие и усъвършенстване на европейската инфраструктура;
- нарастване и подобряване структурата на инвестициите в научноизследователска и развойна дейност;
- улесняване на иновациите, приложение на информационните и комуникационните технологии и целесъобразно използване на ресурсите;

- съдействие за засилване на европейската индустриална база;
- насърчаване на заетостта и модернизиране на социалния модел;
- усъвършенстване адаптивността на заетите и предприятията и повишаване гъвкавостта на пазара на труда;
- увеличаване на инвестициите в човешки капитал чрез по-добро образование и умения.

III. СТРУКТУРНИ ПОКАЗАТЕЛИ

Измерването на постижимостта и напредъка в изпълнението на рамката за действие и целите от Лисабонската стратегия и съответната позиция на отделните страни се извършва с помощта на четиринадесет структурни показателя².

1. От гледна точка на **двата общи икономически показателя** България е в неблагоприятна позиция, както по отношение на ЕС-15, така и по отношение на разширения състав на съюза с 25 члена. Независимо от стабилния средногодишен ръст на БВП, генериран от реструктурирането на икономиката през последните няколко години (5.4% през 2004 г.; 4.3 % през 2003 г. и 4.9 през 2002 г.³), **БВП на човек от населението в паритетна покупателна способност** е едва 30 на сто спрямо ЕС-25.

Въз основа на стойностите на БВП на човек от населението по паритетната покупателна способност кандидатките за членство и страните от ЕС са разпределени в следните групи⁴:

126% и повече от средното за ЕС-25 ⁵	101% – 126% от средното за ЕС-25	76 % – 100% от средното за ЕС-25	51% – 75% от средното за ЕС-25	50% и по-малко от средното за ЕС-25
Швейцария, Ирландия, Люксембург, Норвегия	Австрия, Белгия, Германия, Дания, Финландия, Франция, Исландия, Италия, Нидерландия, Швеция и Великобритания;	Кипър, Испания, Гърция и Словения;	Чешка република, Унгария, Малта, Португалия и Словакия;	Естония, Литва, Латвия, Полша, Румъния и Турция, България.

² На 8 декември 2003 г. Съветът на Европа приема четиринадесет структурни показателя, които позволяват получаването на сравнимост на измерванията по достигане на целите от Лисабон. Показателите са, както следва: 1) БВП на човек от населението в паритетна покупателна способност; 2) производителност на труда; 3) равнище на заетост; 4) равнище на заетост сред по-възрастните работници; 5) получено образование (за младежите от групата 20-24 години); 6) разходи за научноизследователска и развойна дейност; 7) сравнително ниво на цените; 8) частни инвестиции; 9) коефициент на населението, намиращо се в риск от бедност; 10) коефициент на дългосрочно безработни; 11) дисперсия на регионалните коефициенти на заетост; 12) емисии на парникови газове; 13) енергийна интензивност на икономиката; 14) обем на транспортираните товари. Показателите 3, 4, 5, 9, 10 и 11 са дезагрегирани и по пол. <http://europa.eu.int/comm/eurostat/structuralindicators>

³ Източник: НСИ, 2003 г., преизчислено към ЕС-25.

⁴ Източник: Eurostat.

⁵ При всички коефициенти и показатели ЕС-25 = 100. Когато в текста не е посочен източникът, данните са от Eurostat.

През 2003 г. индексите на физическия обем на БВП в рамките на ЕС-25 варират от 41% (за Латвия) до 215% (за Люксембург). За трите страни – кандидатки за членство в ЕС те са, както следва: България 30%, Румъния 30% и Турция 28% спрямо средния индекс за ЕС-25.

Производителността на труда в България остава най-ниската в сравнение с ЕС-25 и страните кандидатки (спрямо ЕС-25 през 2004 г. показателят за България е 31.8, за Румъния – 35.9, за Турция – 41.8, а за Хърватия – 57.0). Необходимо е не само да се увеличи обемът на производството, но и да се промени структурата му чрез производство на продукти (стоки и услуги) с по-висок дял на добавена стойност в тях.

Показателят е зависим и от демографските характеристики на българското население. При очертаващото се застаряване на нацията и намаление на населението в работоспособна възраст и на работната сила, следва да се очаква намаление и на броя на заетите през следващите десетилетия.

2. Показатели, свързани със заетостта

Въпреки постигнатите добри резултати в намаляването на **безработицата** през последните години и средностатистическата стойност на този показател в размер на 12.16% през 2003 г., 13.52% през 2004 и 10.77% за месец август 2005 г.⁶, 67% от общините в България имат равнище на безработица над 10.77%, а 29% са с равнище на безработица по-висока с повече от 50% над средното. Подобряването на средната стойност на показателя е в резултат основно на стабилното развитие на икономиката и създаването на нови работни места от частния бизнес, като тази тенденция е с дългосрочен ефект. Краткосрочни са ефектите от временните държавни програми за заетост.

Равнището на заетост (за възрастовата група 15 до 64 г.) в България през 2004 г. е 54.2 на сто, или с 9 процентни пункта по-ниска от средния показател за ЕС-25 – 63.3%, което е далеч под поставената в Лисабонската стратегия цел за повишаване на заетостта на 70% до 2010 г. и с междинната цел за повишаване на заетостта до 67% през 2005 г. По този показател България попада в групата на Италия (57.6), Унгария (56.8), Малта (54.1) и Полша (51.7) от страните – членки на ЕС, но изостава от кандидатките Словакия (57.0), Хърватия (54.7) и Румъния (57.7).

Равнището на заетост на жените в България повтаря структурния модел на заетостта в Европейския съюз, като заетостта на жените е по-малка от тази на мъжете и е далече от поставената цел от 60% до 2010 г.

Показател	ЕС-25 през 2004 г.	ЕС-15 през 2004 г.	България през 2004 г.	Цел ЕС 2010 г.
Заетост на жените	55.7%	56.8%	50.6%	60%
Заетост на мъжете	70.9%	72.7%	57.9%	

Източник: Eurostat

⁶ Източник: Агенция по заетостта към Министерство на труда и социалната политика.

Положителна е проявяващата се от 2002 г. постоянна тенденция към ежегодно увеличаване на процента на заетостта в страната (от 50.6, на 52.5 през 2003 г. до 54.2 през 2004 г.). Потенциалът за използване на работната сила в България е значително по-голям в сравнение с ЕС-25 от гледна точка на трудова икономическа активност и заетост.

Неблагоприятни са тенденциите към застаряване и намаляване на населението. *От началото на 90-те години на миналия век естественият прираст е отрицателен, а през 2004 г. средната възраст на населението общо за страната е 41.0 години. Допълнителни фактори, влошаващи тези тенденции, са продължаващият процес за емиграция извън България, както и невъзможността да се компенсират тези потоци чрез привличане на квалифицирана работна сила от други страни и региони.*

Равнище на заетост за населението във възрастовата група 15 до 64 години в ЕС (ЕС-25)

Източник: Eurostat. Map: The ESC's INSEE Mission

По показателя **равнище на заетост сред по-възрастното население на възраст между 55 и 64 години** България е отново със стойност, по-ниска от средната за ЕС (32.5% за България и 41.0% за ЕС през 2004 г.), както и спрямо поставената цел за постигане на заетост от 50% за трудещите се в тази възрастова група през 2010 г. Благоприятна е постоянната тенденция към нарастване на този показател, като за периода от 2000 г. той е нараснал с над 50%, или от 20.8 до 32.5.

Тази тенденция отчасти се дължи на променената политика на страната по отношение на по-високите условия (възраст и трудов стаж) за достигане на пенсионна възраст.

3. Показатели за научноизследователска и развойна дейност

Размерът на **разходите за научноизследователска и развойна дейност** в България като дял от БВП (0.5 % през 2004 г.) е четири пъти по-малък, отколкото средното ниво на показателя за страните от ЕС (1.99 % през 2004 г.) и съответно 6 пъти по-малък от нивото, което е заложено в Лисабонската стратегия. Иновациите и НИРД подпомагат намаляването на различията в технологичното развитие на страните и са необходими, за да се постигне устойчиво икономическо развитие.

Разходи за научноизследователска и развойна дейност като % от БВП (2001-2002) за ЕС (ЕС-25)

Източник: Eurostat. Map: The ESC's INSEE Mission

Според индекса⁷ на УНКТАД⁸ за способност за иновативност България се намира в групата на страните с високи нива на този индекс, което отразява потенциала и възможностите на човешкия капитал за научна работа и иновации. *Но България за 6 години е понижила своята позиция от 35 (1995 г. – 0.671) на 38 (2001 г. – 0.665) място в класацията на 117 страни, за които той се изчислява.*

Количественият показател за **получено образование (за младежите от групата 20-24 години)** за България е 76.0% през 2004 г., което е малко под нивото на показателя за ЕС-25 (76.7), но е по-високо от нивото на същия за ЕС-15 (73.8). *Той не отразява качеството на образователната система и програми, нито степента на несъответствие между квалификацията на лицата и професионалното образование.*

4. Показатели за интегриране на пазарите и икономическо обновление

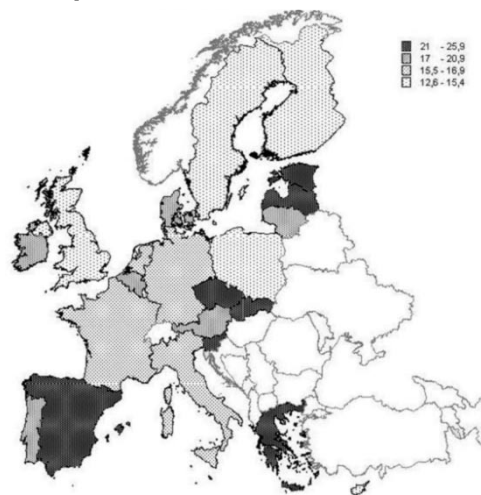
Индексът на **сравнителното ниво на цените** за крайно потребление в България спрямо ЕС-25 се повишава постепенно от 37 на сто през 1998 г. на 42.1 на сто през 2003 г. По този показател сме сравнително близо до новоприсъединилите се страни – членки на ЕС: Република Чехия (55.2%), Латвия (55.1%), Литва (54.4%), Полша (53.3%). При присъединяването на Република България към ЕС потребителските цени в страната ще нараснат в опита си да достигнат ценовите нива в общността.

⁷ World Investment Report 2005, UNCTAD, p. 114.

⁸ Конференцията на Обединените нации за търговия и развитие – УНКТАД; United Nations Committee on Trade and Development – UNCTAD

Частните инвестиции като бруто капиталообразуване в основен капитал от частния сектор като процент от БВП са един от малкото показатели, по които България има стойности, по-високи от средните за ЕС. През 2004 г. показателят за страната е 17.8%, докато за ЕС-25 той е 17.1%. Тенденцията за непрекъснато увеличаване на размера на частните инвестиции е нарастваща в продължение на седем последователни години. Основен принос в това отношение имат притокът на чуждестранни инвестиции, реструктурирането на икономиката и смяната на собствеността в процеса на приватизация на държавни активи.

Частни инвестиции като % от БВП през 2003 г. за ЕС (ЕС-25)

Източник: Eurostat. Map: The ESC's INSEE Mission

5. Показатели за социално сближаване

Показателят за **населението, намиращо се в риск от бедност**, през 2001 г. за България е 16%, или с 1% по-високо от средното за ЕС-25. Това поставя страната в междинна позиция между страните с най-благоприятни стойности на този показател (Чехия – 8%; Швеция – 9%; Дания – 10%, Финландия, Словения и Унгария – 11%) и тези, в които се наблюдава най-голяма степен на неравенство (Ирландия – 21%; Гърция и Португалия – 20%; Великобритания и Испания – 19%).

Коефициент от населението, намиращо се в риск от бедност през 2001 г. (%) за ЕС (ЕС-25)

Източник: Eurostat. Map: The ESC's INSEE Mission

Показателят за **дългосрочно безработните лица** (лица, които са безработни за период, надхвърлящ 12 месеца) е 7.1% през 2004 г. за България, което е почти два пъти по-голяма стойност от средната за ЕС-25 – 4.0%. От 2001 г. (11.9) този показател бележи трайна тенденция към намаляване.

При стойност от 6.8% **дисперсия на регионалните коефициенти на заетост** през 2003 г. България се нарежда във втората група страни от европейския континент, със сравнително малки различия на коефициентите на заетост в отделните региони на страната. За сравнение стойността на коефициента за ЕС-25 е 13.0%.

Тази благоприятна статистическа стойност отразява по-скоро приблизително еднaквoтo съoтнoшeниe нa зaeтитe и бeзрaбoтнитe в oтдeлeн рeгиoн, oткoлкoтo мeждy-рeгиoнaлнитe рaзличия в зaeтoсттa и бeзрaбoтицaтa в стрaнaтa.

6. Екологични показатели

Емисиите парникови газове, обхванати от Протокола от Киото, и целевото ниво на тези емисии са различни за отделните страни от ЕС. България е избрала за базова 1988 г. като по-типична за индустриалното развитие на страната в сравнение с годините на прехода към пазарна икономика. България провежда ежегодни инвентаризации на емисиите на парникови газове по източници, като нивото им през 2003 г. е 50% от определената целева стойност. През същата година единствено Швеция, Великобритания и Франция от ЕС-15 са постигнали националните си цели за намаляване на емисиите на парникови газове до 2010 г.

Емисии на парникови газове през 2002 г. за ЕС (ЕС-25)

Източник: Eurostat. Map: The ESC's INSEE Mission

Енергийната интензивност на икономиката, независимо от тенденцията към намаляване, продължава да е на изключително високи нива, достигащи над осем пъти средните за ЕС-25 (209.49 кгне на 1000 € през 2003 г. за ЕС и 1756.21 кгне на 1000 € за България). По този показател България е с най-енергоемка икономика в сравнение със страните от Европейския съюз и кандидатките за членство, като надхвърля почти 1.3 пъти съответния показател на Румъния (1368.46 кгне на 1000 €).

Сравнително благоприятна е тенденцията към намаляване на енергоемкостта при повишаване на номиналния обем на БВП в резултат на по-ефективното използване на ресурсите, либерализирането на пазара, увеличените инвестиции в сектора и развитието на газоснабдяването.

По **обем на транспортираните товари**⁹ България е в най-неблагоприятна позиция в сравнение с ЕС-25 и извършени превози от 35.0 тон/км/БВП през 2003 г. Някои от факторите, довели до подобни негативни стойности на извършените превози, са: прекъснатите транспортни пътища към Европейския съюз през бивша Югославия по време на военните действия в страната; липсата на национална стратегия за развитие на транспортната инфраструктура; разбитата транспортна инфраструктура в страната; абдикирането на държавата от една от основните ѝ задачи – осигуряване на транспортна инфраструктура и достъпност, които

⁹ Измерени в тон/км към БВП при съпоставими цени в евро за 1995 г., 1995 г. = 100.

да гарантират развитието на стопанските субекти, отказ от предоставянето на държавни гаранции при кредитиране изграждането на транспортната инфраструктура – публична държавна собственост; закъснялата нормативна реформа (подзаконови актове, технически стандарти за инфраструктурата, строителни кодове и т.н.).

IV. КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

1. Конкуренетоспособност

1.1. Потенциал за конкурентоспособен растеж

От съществуващите редица класации за конкурентоспособност на страните, най-известни са показателите за конкурентоспособността на Световния икономически форум в Давос.

По показателя за **потенциал за конкурентоспособен растеж**, отразяващ способността на икономиката да постига стабилен растеж в средно- и дългосрочна перспектива, България се намира в средата на списъка на изследваните страни: през 2002 г. тя е на 58-о място, през 2003 г. – на 64-о, а през 2004 г. – **на 59-о място**. Страната е в дъното на списъка на развитите и средноразвитите страни, следвана от Румъния, Турция и слаборазвитите страни.

1.2. Търговски стокооборот

Високият икономически растеж се постига в резултат на по-голямо потребителско, държавно и инвестиционно търсене, включително и чрез изпреварващо увеличение на **износа пред вноса**. Реалната картина в България е съвсем различна: темпът на нарастване на вноса изпреварва темпа на нарастване на износа.

% от БВП	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Текуща сметка	-4,8	-5,6	-7,3	-5,6	-9,2	-8,5
Търговско салдо	-8,3	-9,4	-11,7	-10,2	-12,5	-14,0
Износ FOB	30,7	38,4	37,6	36,7	37,8	41,1
Внос FOB	39,0	47,8	49,3	46,9	50,2	55,1
Преки инвестиции в България	7,1	8,1	5,9	5,9	10,5	11,7

Източник: БНБ

Определящи при формирането на оценката за конкурентоспособността на страната са основните партньори във външната търговия и инвеститорите в българската икономика.

В таблицата по-долу е представен делът на основните търговски партньори на страната във външната търговия, съпоставен с процентния дял на преките инвестиции от съответните страни и позициите им по конкурентоспособност и иновационен капацитет.

**10-те най-големи инвеститори и български партньори
във външната търговия през 2004 г.**

Страни	Износ, %	Внос, %	Преки чуждестранни инвестиции, %	Позиция по конкурентоспо- собност Форум Давос 2004 г., България – 59-а позиция	Иновационен капацитет за 2004 г., България – 59-а позиция
Италия	13,1%	9,8%	6,6%	47	50
Германия	10,2%	14,6%	8,3%	13	12
Турция	10,0%	6,0%	1,4%	66	52
Гърция	9,9%	5,7%	9,8%	37	38
Белгия	6,0%	1,4%	4,5%	25	31
Франция	4,5%	5,3%	2,0%	27	30
САЩ	4,5%	2,3%	4,9%	2	1
Румъния	3,5%	0,4%	0,0%	63	47
Испания	3,4%	2,1%	1,3%	23	20
Великобритания	2,5%	2,4%	3,5%	11	18
ОБЩО:	67,9	52,5	42,4		

Източник: БНБ, БАИ, Световен икономически форум – Давос, собствени изчисления.

Основните търговски партньори и инвеститори в България са преди всичко страни, които са с индекс в класацията, близък до този на страната. Изключение правят Германия, Великобритания и САЩ, заемащи места сред първите 15 страни в света по конкурентоспособност на икономиките си и иновационен капацитет.

За съжаление **вносът не е носител на технологичен прогрес** за България, тъй като е ориентиран към страни със сравнително ниска обща конкурентоспособност. Във вноската продуктова листа на страната преобладават суровините и материалите, а не инвестиционните стоки и технологиите.

България изнася стоки с висока капиталоемкост, енергоемкост и материалоемкост, ниска степен на преработка, малка добавена стойност и иновативен потенциал¹⁰. Като примери могат да се посочат: производството на облекла – **шивашката промишленост**, в която преобладава производството с материали на клиента (ишлеме), а не се развива дизайнерската продукция; **металургията**, в която не се произвеждат продукти с допълнителна обработка и по-висока добавена стойност; **селското стопанство**, в което преобладават нископроизводствените технологии за обработка на земята и делът на екологично чистите и произведените по биологичен начин продукти е с минимален дял. Качеството на българския износ е предимно физически обем, който не носи достатъчен доход на производителите/износителите и страната.

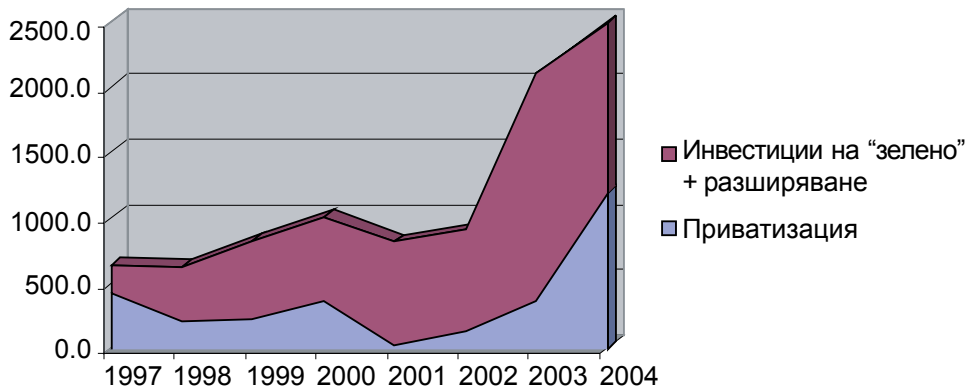
¹⁰ Износът на високотехнологични продукти като дял от общия износ на България за периода 1999-2003 г. е в границите 1.6% до 2.9% при средно ниво за ЕС-15 от 19%.

Дял от общия износ, %	1999	2000	2001	2002	2003
Износ на високотехнологични продукти	1,7%	1,6%	1,8%	2,6%	2,9%

1.3. Чуждестранни инвестиции

Факторите за ускорения икономически растеж през последните няколко години в страната са инвестициите и търговският стокообмен. Преките чуждестранни инвестиции продължават да растат за пета поредна година. През 2004 г. *Telekom Austria* закупи оператора за мобилни телефонни услуги *MobilTel*, а американската компания *Viva Ventures* закупи мажоритарния дял от Българската телекомуникационна компания (БТК). През същата година Австрия, Германия и Чехия направиха значителни инвестиции и в енергетиката. Но положителната тенденция в нарастването на реалния размер на БВП не е достатъчна за сближаване на стандарта на живот с този в ЕС.

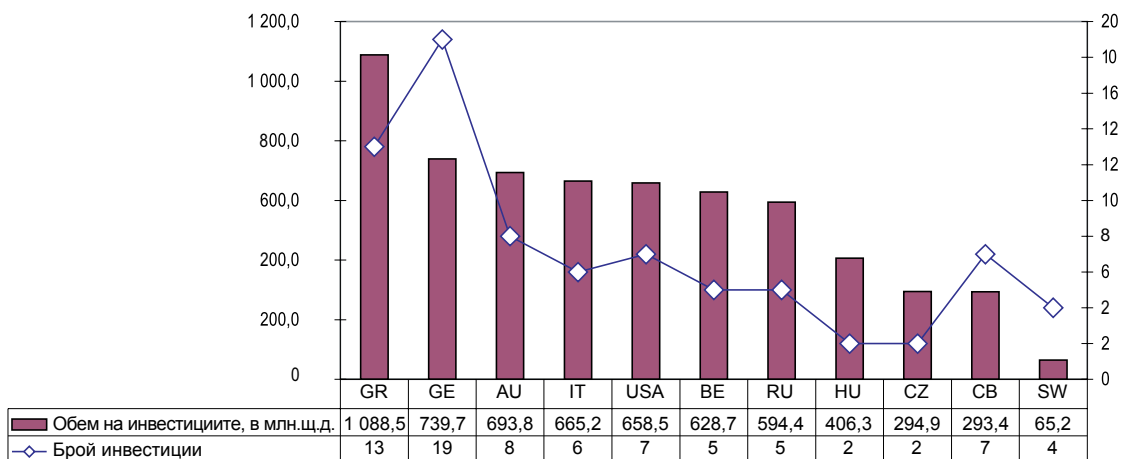
Преки чуждестранни инвестиции от инвестиции “на зелено” и приватизационни сделки в периода 1997 – 2004 г.

Източник: БНБ

От средата на 90-те години на миналия век се наблюдава тенденция към стабилно покачване на преките чуждестранни инвестиции. Положително е увеличаването на инвестициите “на зелено”. Основен риск пред поддържането обема на притока от ПЧИ е зависимостта от малко на брой мащабни инвестиции.

Стоте най-големи инвеститори по обем и брой инвестиции (за периода 1993 – 2004 г.)

Източник: БНБ, ИБА, Делойт България

Основни инвеститори в България са страните от Европейския съюз. Преобладаващият тип инвеститори са “опортюнистичните” инвеститори, които разчитат на висока рентабилност на инвестицията и единични по рода си проекти с висока възвръщаемост.

Най-благоприятни от гледна точка на маркетинга и бързата възвръщаемост са възможностите за привличане на инвестиции в секторите: “Информационни и комуникационни технологии” (ИКТ) и “Туризм”. Със значителен потенциал са и преработката на селскостопански продукти, машиностроенето и електроинженерството.

1.4. Приоритетни сектори за развитие

Българското правителство е обявило като **приоритетни** за развитие секторите “Туризм”, “Селско стопанство”, ИКТ, “Образование”. Нерешените въпроси и проблемите във всеки един от тези сектори са повече от възможностите. Независимо че броят на чуждестранните туристи в България се увеличава средногодишно с 5-12% през последните няколко години, все още не се предлагат общи условия и услуги за полесно ориентиране и настаняване на туристите: отсъства единна национална система за информация и резервации, влошена е транспортната инфраструктура и други.

Информационни и комуникационни технологии. Иновации.

България е страната, в която **информационните технологии** навлизат бавно и със закъснение, на по-висока в сравнение с другите страни цена. През последните пет години се увеличават капацитетът и качеството на предлаганите услуги – мобилни услуги и линии за фиксирани комуникации, интернет достъп и др.

Показател	2000	2001	2002	2003	2004	2005 пр.
Цифровизация на фиксираните телефонни линии, % в края на годината	14,5%	15,12%	19,7%	27,26%	35%	55%
Дял на ISDN телефонни линии от всички телефонни линии, %	0,04%	0,19%	0,32%	0,47%	0,62%	1%
Телефонни постове в България, хил. бр.	3186,7	2922,0	2906,1	2856,1	2770,2	
Фиксирана и мобилна телефония в домакинствата, %			85,80% 17,80%	79,20% 26,70%	77,00% 43,50%	75% 48%

Източник: НСИ, МТС, “Витоша Рисърч”.

Разпространението на ИКТ в България е все още слабо. Не се използват пълните възможности на електронното правителство и универсалните електронни подписи за съкращаване на бюрократичното време за обслужване на бизнеса.

Показателна за състоянието на информационното общество в България по отношение на инфраструктура и интернет достъп, електронна търговия, електронно образование, електронно здравеопазване и електронно правителство е информацията, огласена на през месец февруари 2004 г. на министерската конференция, организи-

рана от Европейската комисия. България и Румъния имат най-слабите показатели за постигнат напредък в Информационното общество, като по отделните показатели Румъния изпреварва България.

№	Показател	България	Румъния	Средно за ЕС-10
1.	Компютри на 100 човека (брой)	6	8	10
2.	Цена на компютър спрямо среден месечен доход на домакинство (%)	213%	196%	91%
3.	Интернет потребители на 100 човека (брой)	9	11	14
4.	Цена за 20 часа достъп до интернет по телефонна абонатна линия, спрямо среден месечен доход за домакинство (%)	20,7%	14,4%	9,8%
5.	Компютри на 100 ученика в основното образование (брой)	0,4	2,3	5,9
6.	Компютри на 100 ученика в средното образование (брой)	4	10	6,5
7.	Брой на обществените места за достъп до интернет на 1000 човека (брой)	0,01	0,23	0,22
8.	<i>На въпроса “Защо не използвате интернет?”, отговорите са (в %)</i>			
	Не знаят как да работят с компютър	49%	45%	23%
	Не знаят какво е интернет	23%	21%	11%

Източник: *Progress Report on eEurope+ 2003, European Ministerial Conference on the Information Society “New Opportunities for Growth in an Enlarged Europe”, Budapest, 26-27 February 2004.*

ИКТ са важни и като носители на иновационен потенциал. Най-иновативни са предприятията, занимаващи се с компютърни технологии, НИРД, архитектура и инженеринг. **Делът на иновативните предприятия в България е приблизително една четвърт в сравнение с аналогичния показател на ЕС.** Едва едно от всеки десет предприятия в страната с персонал над 9 души е предложило на пазара нов продукт, въвело иновативен процес или започнало иновационна дейност. Обективна пречка в това отношение са ниската популателна способност на населението и консервативните потребителски навици, които не позволяват по-широко експериментиране и въвеждане на нови продукти.

Държавната политика по финансиране на иновациите може да се илюстрира с факта, че средствата във фонд “Иновации” са многократно по-малко, отколкото във фонд “Тютюн”.

Образование

Развитието на човешкия потенциал е един от основните фактори за реализиране на иновационната политика. България навлезе в своя преходен период към пазарни отношения със сравнително високо образователно равнище на населението. Пре-структурирането на икономиката доведе до намаляване и рязка промяна в търсените умения на пазара на труда. От друга страна, българската образователна система ос-

тава една от най-закостенелите области в държавния сектор, след като в здравеопазването вече се правят опити за реформирането му.

**Нетен коефициент на записване на населението
в образователната система¹¹**

	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Предучилищно образование	59.7	64.5	66.2	62.1	65.3	66.4	66.8	73.6	74.2	74.6	73.6
Начално образование (I-IV клас)	92.8	94.9	95.5	96.0	96.8	96.4	96.3	98.5	99.8	100.3	99.7
Прогимназиално образование (V-VIII клас)	79.0	78.0	78.4	79.1	80.2	81.4	82.4	83.1	83.9	84.2	84.2
Средно образование (IX-XIII клас)	61.4	61.5	61.5	61.3	61.6	63.1	64.7	68.3	74.9	77.1	77.3
Професионално обучение след средно образование	.	.	.	0.5	0.7	0.6	0.6	0.3	0.3	0.3	0.3
Колежи	3.3	3.1	3.0	3.0	2.7	2.4	2.2	2.4	2.4	2.6	3.1
Университети и специализирани висши училища	18.8	20.6	21.4	21.6	23.4	24.0	23.0	22.8	23.9	24.1	25.8

Източник: НСИ, изчислено според Международната стандартна класификация на образованието (ISCED-97).

Наблюдава се изоставане в качеството на образованието и в системата за поддържане и повишаване на квалификацията. Расте процентът на децата, които отпадат от училище и са неграмотни или полуграмотни.

Присъща и основна функция на държавата е развитието на образованието. Затова приоритетна област трябва да бъде осигуряването на достъп на всички български деца и младежи до качествено образование. Една възможност в това отношение е **създаването на фонд "Инвестиции в младежта"**. Същността на фонда е в натрупването и използването на средства за повишаване образователната степен и квалификацията на българските младежи. Чрез целенасочена и бюджетно подкрепена политика да се създават индивидуални партиди с първоначална вноска от три хиляди лева при раждането на дете. Ежемесечно превеждане на детски добавки във фонда по индивидуалните партиди в размер например от 15 лева. Предоставяне на средствата на притежателите на индивидуалните партиди, в зависимост от няколко условия:

- при навършване на 18-годишна възраст за младежи, записали висше образование в България;
- при навършване на 21-годишна възраст за младежи, които са извършвали трудова дейност след завършване на средното си образование.

При положение че бенефициентите не завършат средното си образование, средствата остават на разположение на държавата. В случай че емигрират, то използваните средства стават изискуеми от държавата, ако законът позволява това.

Да се стимулира тенденцията за установяване на равнопоставеност между държавните и частните учебни заведения по отношение на тяхното субсидиране. За тази

¹¹ Груповите коефициенти са изчислени в проценти като отношение на броя на учащите се по степени във възрастовите групи 3-6, 7-10, 11-14, 15-18, 19-20, 19-21 и 19-23 години към броя на населението в същите възрастови групи.

цел да се въведат гъвкави, сходни системи за прием на студентите в двата типа учебни заведения, да се приближат финансовите условия, при които работят те, с цел привличане на квалифицирани преподаватели и съответно да се повиши качеството на преподаването.

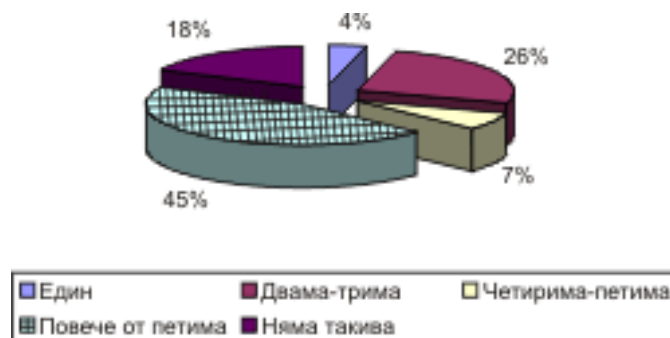
Създаването на равнопоставена конкурентна среда за всички висши и професионални училища чрез експериментирането на различни методи (вкл. разработването на подходящ механизъм за т.нар. ваучерна система) може да бъде съпроводено с обективна преценка за качеството на образователните възможности на отделните висши училища. За да се приближи висшето образование до практиката, е целесъобразно към отделните факултети да се създадат настоятелства, включващи в своя състав успели дейци на бизнеса и лица от публичния сектор.

С участието на представители на държавния и частния сегмент във висшето образование да се разработят ясни, прозрачни и точни правила за конкуренция между висшите и професионалните училища от двата типа.

Спадът в качеството на средното и висшето образование може да се превърне в дългосрочна пречка пред развитието на иновативния потенциал на икономиката.

Един от най-рисковите фактори в това отношение са квалификацията и подготовеността на учителите да използват интегрирано новите ИКТ в процеса на обучение. Основно компютрите в училищата се използват в часовете по информатика и практически не са включени в преподаването на останалите дисциплини в средните училища. Това се дължи и на **ниската компютърна грамотност на учителите**.

Учители, ползващи компютри в училището, без преподавателите по информатика

Източник: <http://edusoft.fmi.uni-sofia.bg/pollresults.php/pid-26>

Друга пречка пред по-широкото използване на компютрите и интернет, т.е. ИКТ осигуреността на училищата, е недостатъчният брой технически устройства и кампанията на оборудването на училищата с компютърна техника. Едва през изминалата учебна година по показателя брой ученици на един компютър България достигна равнището в новите страни – членки на ЕС, през 2001 г.

Компютризация на училищата – учебна 2004/2005 г.

Учебна година	Брой компютри	Брой ученици на един компютър	Средно за ЕС-10
1996/1997	12 112		
2000/2001	12 199		24
2002/2003	10 838		16
2003/2004	24 915	47	
2004/2005	45 600	26	

Източник: МОН.

Една реалистична възможност за преодоляване на тази изостаналост е чрез осигуряването на учители за всяко училище, в което има компютърен клас, и разработването и предлагането на учебни програми за базова и специализирана компютърна грамотност. Министерството на образованието и науката би могло да предостави гореща телефонна и интернет линия, която да се ползва за **безплатна техническа поддръжка на компютърните класове и за методическа помощ на учителите.**

Ролята на държавата в областта на ИКТ за образованието е да осигури високоскоростен интернет-достъп за училищата, както и съответната методическа помощ като възприеме стратегията за **задължително обучение за работа с компютри от пети клас с последващо развитие на тази политика до интегриране на новите информационни и комуникационни технологии в обучението от първи клас.** Тревожен е фактът, че през учебната 2004/2005 г. едва **36% от българските училища са били свързани с интернет.**

Интернет-достъп и присъствие на училищата

Източник: МОН, МТС и Фондация ПИК

Подобно е състоянието и на осигуреността с компютри на студентите в университетите. При реално функциониращи 42 университета и специализирани висши училища и 9 колежа, пряко достъпни за обучението на студентите са **средно 8 персонални компютъра на 100 студенти.**

Преминаването към икономика на услугите, основана на познанието, чрез използване на наличните природни и човешки ресурси в България е все още далечна утопия.

2. Намаляване на регулациите и бюрокрацията, създаване на подходящ климат за предприемачество

Всяка икономическа система, включително и пазарната икономика, се нуждае от регулиране, което да гарантира свободната конкуренция, да защитава потребителите, околната среда и трудовите ресурси от несправедливи практики. В повечето случаи регулирането има обратен ефект.

Недостатъчната конкурентоспособност на икономиката на България се корени във:

- структурни проблеми – **намеса на държавата в пазара на труда поради недостатъчно развит диалог между работодателските и синдикалните организации, намеса на държавата в продуктивния пазар**, както и бавно развитие на интегрирана рамка за капиталовите пазари;
- **слаби инвестиции в областите за НИРД, ИКТ, образование**, либерализиране и др; ниска степен на защита на интелектуалните права и индустриалната собственост; несъразмерно високи такси за регистрация на индустриалните права и марки в националното патентно ведомство;
- **отсъствие на общ регистър за стопанските субекти** и единен номер за тяхната регистрация; липса на електронен кадастър и имотен регистър;
- **липса на проактивна култура за управление в общественния сектор**, която да доведе до създаване на последователна и устойчива стратегия за развитие в бъдещето;
- **необходимостта от по-добро управление и регулиране** на човешките, финансовите ресурси, в областта на бюджетирането и т.н.¹²

Конкурентоспособността от тази гледна точка не е пряко свързана с размера на държавата, а по-скоро с това, **доколко публичната администрация може да предостави необходимите услуги с достатъчна степен на ефективност**. Ефектите от работата на администрацията зависят от способността ѝ за иновативно мислене и реструктуриране в светлината на новите предизвикателства, както и от способността ѝ да преразпределя подходящите ресурси за създаването на икономически ръст и за предоставянето на качествени услуги. Необходима е:

- по-добра **координация на законодателния процес** между институциите;
- подобряване на **качеството на законодателството** – процес на консултации преди приемането, по-добра оценка на въздействието (*ex ante* и *ex post*), както и по-прецизно използване на думите;

¹² Използване на положителния опит на страни, постигнали забележително икономическо развитие. Например Холандия в първата половина на XX век след края на Втората световна война в кратки срокове обучава значителен брой специалисти от всички специалности в областта на формулиране и управление на проекти като крайната цел е привличането на чуждестранни инвестиции.

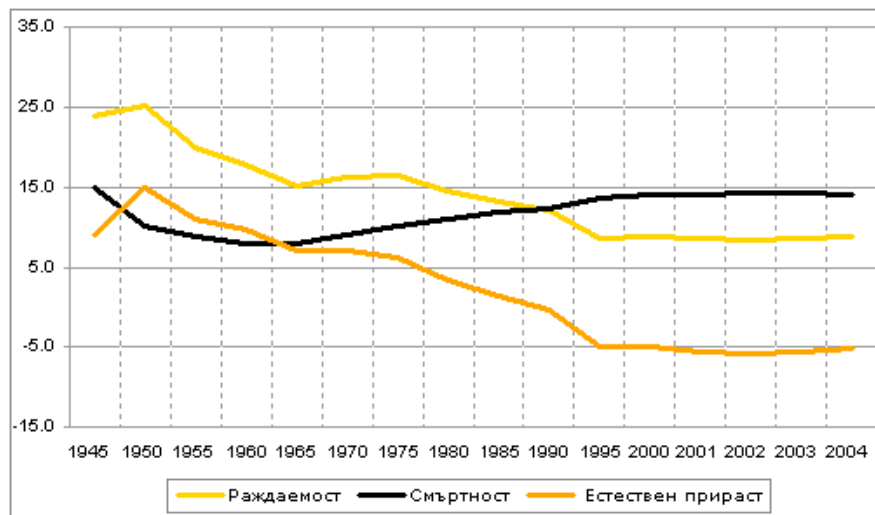
- **опростяване и намаляване** на обема на законодателството;
- приемане и транспониране на постиженията на общностното право в националното, но **без ненужно утежняване в националното законодателство**;
- постепенно **намаляване на преразпределителната роля на държавния бюджет** до около 30÷35% от БВП чрез ограничаване на субсидиите и административните разходи;
- поетапно реструктуриране на субсидираните отрасли с цел минимизиране на бюджетните субсидии;
- съдействие за **технологичното обновление на стопанската дейност** чрез “най-добри достъпни технологии”, регламентирани в ЕС, и развитие на информационните технологии;
- постигане на **равнопоставеност** между държавата и бизнеса;
- **намаляване на данъчно-осигурителната тежест**;
- подобряване на **транспортната инфраструктура чрез**:
 - преодоляване на инфраструктурния дисбаланс между централните и периферните райони на Обединена Европа;
 - изграждане на съвременни гранично-пропускателни пунктове;
 - подобряване на баланса в развитието на видовете транспорт;
 - отстраняване на тесните места в транспортната инфраструктура;
 - въвеждане на пълна технологична съвместимост за движение по трансевропейската транспортна мрежа;
 - въвеждане на високоинтелигентни транспортни системи за управление, контрол и особено за безопасност в транспортна система.

3. Изграждане на гъвкав пазар на труда за по-голямо социално единство (кохезия)

Постигането на целите за устойчиво развитие зависи в голяма степен и от **демографското развитие**. Икономическият ръст изисква стабилно население и интегрирането на голям брой хора в пазара на труда. Имиграцията и управляването на емиграционния процес може да компенсира стагнацията при естественя прираст на населението (раждаемостта) в Европа и България, но не може да уравни напълно спада в раждаемостта.

Средната възраст на населението в България през 2004 г. е 41.0 години. Процесът на застаряване се проявява и в селата, и в градовете, като за градовете показателят е 39.3 години.

Раждаемост – смъртност и естествен прираст на 1000 души от населението за периода 1945 – 2004 година

Източник: НСИ

Населението в трудоспособна възраст през 2004 г. е 61.6% от цялото население. Трайна е тенденцията към намаляване на населението под трудоспособна възраст и в над трудоспособна възраст.

Население под, във и над трудоспособна възраст

Година	Общо	Възрастови групи		
		Под трудоспособна възраст – %	В трудоспособна възраст – %	Над трудоспособна възраст – %
1990	100.0	21.6	55.5	22.9
1995	100.0	19.1	56.6	24.3
2000	100.0	16.8	58.3	24.9
2001	100.0	16.3	59.2	24.5
2002	100.0	15.9	60.1	24.0
2003	100.0	15.5	60.8	23.7

Коефициентът на трудова активност, измерен като отношение между работоспособното и цялото население, в разгледания исторически период се увеличава. Като се отчитат демографските и емиграционните процеси през изминалата декада, се прогнозира намаляването на процента население в трудовактивна възраст. Намалението на индекса ще влияе негативно върху потенциалния прираст на брутния вътрешен продукт, в случай че не се компенсира с повишение на производителността на труда, която да погаси този тренд.

Смекчаването на влиянието на намаляването на населението изисква много по-малко **имигранти**, отколкото цялостното компенсиране на проблема. Други проблеми и предизвикателства в тази област са **застаряването на населението, късното**

навлизане в пазара на труда и нелинейността в професионалното развитие (кариерата). Коефициентът на раждаемост може да се повиши с помощта на специални политики, които имат положителен ефект върху структурата на населението. Негативните последици от застаряването на населението могат да бъдат компенсирани с политиките на активна старост (за активно стареене).

Освен демографският проблем в пазара на труда съществува **силно разминаване в търсената и предлаганата работна сила, както и липса на съвременни професионални компетенции.** Преобладаващата част от трайно безработните са с основно и по-ниско образование и недостатъчна професионална квалификация. Икономиката на страната може да се квалифицира като **икономика на нискоквалифицирания труд.**

Разпределение на регистрираните безработни по професионални критерии

Г О Д И Н А	Специалисти			С работническа специалност			Без специалност		
	Средно-годишен брой	Относит. дял през годината, %	Темп спрямо предх. година	Средно-годишен брой	Относит. дял през годината, %	Темп спрямо предх. година	Средно-годишен брой	Относит. дял през годината, %	Темп спрямо предх. година
1999	85 306	16,2	+16,3	123 852	23,5	+14,7	317 961	60,3	+11,5
2000	122 185	17,6	+43,2	166 199	24,0	+34,2	405 097	58,4	+27,4
2001	113 584	16,9	-7,0	155 769	23,3	-6,3	400 257	59,8	-1,2
2002	108 793	16,6	-4,2	149 715	22,8	-3,9	397 490	60,6	-0,7
2003	90 307	17,1	-17,0	116 008	22,0	-22,5	321 726	60,9	-19,1
2004	80 106	17,1	-11,3	99 099	21,1	-14,6	290 018	61,8	-9,9

Разпределение на регистрираните безработни по образователен признак (относителен дял през годината в %)

Година	Висше	Средно общо	Средно специално и професионално	Основно и по-ниско
1999	5,6	7,9	29,3	57,2
2000	6,5	8,1	30,4	55,0
2001	6,4	7,7	29,2	56,7
2002	6,2	7,8	28,8	57,2
2003	6,6	7,9	28,3	57,2
2004	6,8	8,0	27,4	57,8

Източник: Агенция по заетостта.

Повишава се броят на неграмотните и на хората с основно и по-ниско образование, все повече ученици напускат предварително училище и не завършват основна или средна степен на образование. От друга страна, системата на висшето образование е нереструктурирана и не отговаря на съвременните изисквания за обучение и търсене на кадри от бизнеса.

Навлизането на новите технологии и новите знания в икономиката води до безпрецедентно нарастване на изчислителния капацитет и на информационните възможности в "реално време". **Предимствата на новите технологии са в по-голямата**

гъвкавост за операциите на бизнеса; подобрените персонални услуги; създаването на отдалечени работни места с гъвкаво работно време, улеснения достъп до информация, знания и култура.

Необходими са активни мерки за ограничаване на безработицата и повишаване на икономическата активност чрез преминаване от временна към устойчива заетост и съчетаване на социалните цели с икономическата ефективност.

Висококвалифицираните ресурси са нискомобилни. За това съществуват няколко причини – **ниският социален статус** на българските работници и служители, които не могат да сменят местожителството си с лекота; **консервативността на българина по отношение на родното място** и специфичния му менталитет, както и продължаващото прилагане на системата за поддържане на класове за отработено време и възраст, която ограничава възможностите на работодателите да наемат квалифициран персонал.

С по-голяма мобилност се характеризира нискоквалифицираният труд.

За повишаване гъвкавостта на пазара на труда е необходимо:

- насърчаване на предприемачеството и стимулиране на малкия и средния бизнес чрез **намаляване на административните бариери**, включително чрез обслужването на едно гише;
- превръщане на **неформалната заетост във формална**;
- стимулиране **удължаването на трудовия живот и политиката за активно стареене** чрез обучение на по-възрастните работници в новите технологии, повишаване на възрастта за пенсиониране и прилагане на законова възможност за трансформиране на трудовия договор към намалено работно време;
- повишаване на адаптивността към променящите се условия на пазара на труда: гъвкавост на работното време; регулиране на възможностите за извънреден труд и гъвкавост на колективното трудово договаряне;
- подобряване на качествените показатели на човешкия капитал и **учене през целия живот**, като:
 - образованието трябва да бъде актуално и насочено към бъдещите потребности на работодателите;
 - при обучението на безработните основните критерии да бъдат качеството на обучението и възприетите знания от обучаемите;
 - институционално да се подпомагат браншовите центрове за професионална квалификация, обслужващи малките и средните предприятия;
- преодоляване на регионалните различия;
- **адаптация на университетското образование към изискванията на пазара.**

4. Устойчиво развитие

Постигането на устойчиво развитие – икономическо, социално и екологично, изисква приемането на два основни принципа:

Първо, да не се разглежда икономиката като самостоятелна затворена система на парични потоци, течащи между потребители и предприятия. Да се разбере и да се при-

ложи в икономическата практика фактът, че икономиката е част от по-голямата екосистема и нещо повече – икономиката зависи и се гради от ресурсите на екосистемата.

Второ, като критерии за икономически растеж да не се поставят самоцелни икономически показатели, а преценката за това, повишава ли се качеството на живот.

Конкретно това може да се изрази в изменението на икономическия инструментариум чрез:

- промяна в методиката на изчисляване на основните икономически показатели, като в тях се отчетат състоянието на околната среда и основните здравословни и културни параметри на хората в конкретния регион, например при изчисляването на brutния вътрешен продукт да се отчита изчерпването на природните ресурси – така ще се виждат реалните, а не въображаемите успехи;
- включване в законодателството на система от зелени данъци, които правят по-изгодни производствата, които не разрушават и не изчерпват природните ресурси, силна охранителна система от глоби на принципа "който замърсява – плаща";
- нов подход в банковото дело към инвестиране в околната среда.

Съзнателното и целенасочено прилагане на тези нови икономически подходи и инструментариуми, както и тяхното развитие и обогатяване, би ни приближило до една устойчива конкурентоспособна икономика с качествено различна ефективност, която пести енергия и ресурси, която не разрушава, а възстановява природата, и най-важното – осигурява благоденствието на едно демографски стабилизирано население.

Конкурентоспособността на част от новоприсъединилите се към ЕС страни и на България е малка поради **слабостите на икономическите решения и поради липсата на стратегически подход при определяне на политиките по конкуренцията**. Само две от страните от ЕС-25 (Финландия и Швеция) през 2003 г. са постигнали целта от 3% инвестиции в НИРД. Дори и останалите страни да достигнат в краткосрочен план тази цел, подобно постижение в областта на НИРД няма да означава незабавен успех за един ден. За да се превърне постигането на тази цел в устойчиво развитие, ще бъдат необходими между 5 и 15 години. Без динамична промяна няма прогрес и без поемането на рискове – няма развитие.

Затова е необходимо **за повишаване на националната конкурентоспособност съвместно с представителните работодателски, синдикални организации и гражданското общество да се разработи "Пътна карта за повишаване на конкурентоспособността на страната"**. Този национален план за действие трябва да има и своята браншова ориентираност, както и да се придружава с график за действие и междинна оценка, за които настоящият доклад може да послужи като отправна точка.

Матрица на дейностите и отговорностите

№	Дейност	Отговорна институция	Срок
1.	<i>Приемане на национална програма за икономически ръст и работни места 2006-2008 за изпълнение на Лисабонската стратегия¹³, в т.ч.</i>	МС, научни среди, бизнес, синдикални организации	2006
1.1.	Разработване на стратегии за развитие на приоритетните отрасли и програми за стимулиране, вкл. експортноориентираните сектори	Съответните министерства, браншови камари и синдикални организации	2006
1.2.	Да се разработи отделна Оперативна програма “Информационно общество” към Националния план за развитие – отговорни институции	Координационният съвет на националния план за развитие, МС, университети, бизнес и синдикални организации	Февруари 2006
2.	Образователна система		
2.1.	Частично въвеждане на регулирана ваучерна система: – в университетите и коледжите; – в професионалните училища	МС, МОН, МФ	2006
2.2.	Създаване на конкурентна среда в образователната система чрез премахване на бариерите и административните пречки пред създаването на частни университети	МС, МОН, МФ	2006
2.3.	Обособяване на държавни и общински училища	МС, МОН, МФ	2006
2.4.	Широко въвеждане на пенсионатното обучение	МОН, МФ, МС	2006/2007
2.5.	Сертифициране на учителите в средните училища и преподавателите във висшите училища по отношение на компютърна грамотност, езикови компетенции и владеене на чужди езици	МС, МОН	2006
2.6.	Създаване на фонд “Инвестиции в младежта”	МС, МФ, МОН	2007
3.	Бизнес среда		
3.1.	Преустановяване на политиката по субсидиране на губещи и неперспективни отрасли	МС, МФ	2007
3.2.	Законодателни промени, въвеждащи равнопоставяне на държавата и бизнеса	МС, МП, работодателски организации, синдикални организации	2006
3.3.	Приемане и изпълнение на стратегия за инфраструктурата и транспортната достъпност	МС, МТС	2006

¹³ Lisbon National Reform Program for Growth and Jobs 2006-2008

№	Дейност	Отговорна институция	Срок
3.4.	Развитие на информационните технологии и съдействие за технологичното обновление на стопанската дейност чрез "най-добри достъпни технологии"	МС, МТС, работодателски организации, синдикални организации	2006
3.5.	Подпомагане създаването на мрежи от производства, основани на продуктов или географски принцип	МИЕ	2006/2007
3.6.	Прилагане на принципите и възможностите на публично-частните партньорства и привличане на частни инвестиции	МИЕ	постоянен
3.7.	Изграждане на общ регистър на стопанските субекти; единен кадастра-лен и имотен регистър	МРРБ, МИЕ, МП	2006
3.8.	Намаляване на административните прегради пред бизнеса	МС	2007
4.	Човешки ресурси и пазар на труда		
4.1.	Приемане на стратегия за работа с миграцията, създаване на Агенция на миграцията	МС, МФ, работодателски организации, синдикални организации	2006
4.2.	Прилагане на политики за стимулиране удължаването на трудовия живот и активно стареене	МОН, МТСП, МФ	2006

Приложение

STEEPВ – анализ на бъдещото развитие на страната – прогноза

За класифициране на тенденциите и възможностите за развитие на конкретна страна е подходящо използването на системата STEEPВ – инструмент за анализи и вземане на решения, която се използва заедно със SWOT – анализа.

Разшифроването на абривиатурата STEEPВ е

S	Social	Социални
T	Technological	Технологични
E	Economic	Икономически
E	Environmental or Ecological	Екологични или околна среда
P	Political	Политически
V	Values	Ценности

Всяка една от абривиатурите се използва, за да могат да се направят изводи и анализи по отношение на отделните теми. В категориите биха могли да бъдат включени следните фактори:

Социални	изменения по отношение на населението	промяна на нагласите	промяна в потребителския профил	мода
Технологични	специфична технология на обекта	достъпна технология	технология, използвана от потребителите	достъп до потребителите чрез технологията
Икономически	нови пазари	загубване (намаляване) на пазарите	достъпно финансиране	влияние на еврото
Екологични	влияние върху околната среда	възможност да се намали отрицателното влияние върху околната среда	политика на страната по отношение на околната среда	екологична политика на финансиращата организация
Политически	политика на правителството	стандарты	условия на финансиране	политическа приемливост
Ценности	промяна на нагласите	култура на населението	обща ценности	лична ценностна система

В матрицата на факторите могат да бъдат добавяни и други теми. Инструментариумът е полезен при анализиране на настоящото състояние и изработване на стратегии за по-нататъшно развитие и действие по отношение на анализирания обект (или страна).

Обща оценка и прогноза за тенденциите и движещите фактори, които могат да дадат отражение върху развитието на страната в бъдеще (STEEP analysis)

Социални	Технологични	Икономически	Екологични	Политически	Ценности
Застаряващо население	ИКТ	“Устойчиво” производство	Промяна в климата	От “управление” към “ръководство”	Пост-материализъм
Миграция на населението	Генно модифициране	Пазар на труда и доходи	Източници на суровини		Индивидуализъм
Образование и професионални умения	Нанотехнологии	География на производството и разпределение на работната сила	Природни бедствия		Култура на населението
Пазар на труда и доход	Сензори	Промени във веригата на доставките			
Здраве и качество на живота		Икономика на услугите			

1. Социални фактори

Според демографските прогнози се очаква все по-голямо **застаряване на населението** на страната. Това е тенденция, която се наблюдава в развитите страни от ЕС, САЩ и Япония. Тази тенденция поставя въпроса за реформирането на социалните плащания, пенсионните плащания и стабилността на икономиката. Възможно е този фактор да доведе до промяна на трудовите практики и до **увеличаване на възрастта за пенсиониране**. В резултат на демографските промени е възможно да се проявят **нови модели на потребление** не само в здравната и социалната система. Присъединяването към Европейския съюз ще предизвика само временно подобрение на общата демографска картина, тъй като страната ни е със сходна на ЕС-25 демографска структура. Присъединяването ще доведе до нови миграционни потоци на хората вътре в Европа и към нея. От гледна точка на демографската картина **легалната емиграция в Европейския съюз ще нараства**, въпреки че този въпрос предизвиква противоречиви отзвучи от социално, културно и политическо естество. Имиграцията ще се отрази и върху нови модели на потребление и възникване и разработване на нови пазари. **Емиграцията** би могла да се превърне във **въпрос с изключително значение** и да стане източник на безпокойство за страните от Европейския съюз. Освен това миграцията на населението вътре в страната е напълно реална перспектива, особено от традиционните типове: градски – селски райони, селски – селски райони или градски – градски райони.

Заетостта в България постоянно нараства, като се увеличават заетите на цял работен ден, които освен това временно работят на непълнен работен ден на друго място. Въпреки очакванията за по-голяма мобилност, която бе описана по-горе, не е много вероятно това да доведе до социални, политически или организационни промени,

които да имат съществено влияние върху общата мобилност на трудовите ресурси в България – мобилността ще бъде по-скоро присъща на определени социални и професионални групи. Високотехнологичните и наукоемките сектори бързо се развиват, но вече се усеща недостиг на работници и служители с определени професионални умения и квалификации. Съществуват притеснения от **междусекторно “изтичане на мозъци”** към по-богатите сектори на икономиката, например като финансовите услуги и посредничеството, които поемат основните групи от технологични служители, чиито умения се търсят и в други сектори на икономиката.

Квалифицираните работници непрекъснато повишават уменията си и съответно се ползват от възможностите за свободна географска миграция. Вътрешнодържавното “изтичане на мозъци” се наблюдава от селото към града и съответно от градовете към областните центрове и столицата. Противоположна на тенденцията за заетостта на висококвалифицираните работници е нарастването на несигурността по отношение на заетостта и работното място, което се чувства от болшинството работници от различните професии. Бързите технологични и икономически промени превръщат несигурността в естествена съставна част от трудовия живот и съответно социалната система и регулаторните механизми трябва да бъдат адаптирани към новите условия, което се отразява върху обучението и осигурителните отношения. Влиянието на новите технологии върху условията на труд могат да бъдат едновременно в двете противоположни посоки:

- на освобождаване: дистанционни работни места, които позволяват на квалифицираните работници и на работниците на умствения труд да имат по-голям контрол върху работното си време и място, и
- на заробване, при което новите технологии масово да повишат изискванията и очакванията за бързината и качеството, с които се извършват работните процеси както от нискоквалифицираните, така и от висококвалифицираните образовани работници.

Противоположно на теориите от 70-те и 80-те години на миналия век за намаляващата квалификация, научният и иновативен дял в производителността на труда нараства, а не намалява. Предполага се, че тази тенденция ще продължи и в бъдеще, което заедно с новите модели за професионална кариера, предизвикана от бързите технологични, пазарни и социални изменения, ще бъде движеща сила за продължаващо през целия живот обучение. Образователните тенденции, свързани със социалните и политическите фактори, включват насочване на вниманието върху грамотността и уменията; търсене на умения за обслужване на технологиите; фокусираща се върху научното образование политика; грамотност по отношение на околната среда и потреблението; межкултурна грамотност. Всичко това, включително технологичните промени и тенденциите за водеща роля на частния сектор, който да предоставя услуги на обществото, включително и образователните услуги, би могло да предизвика промени в образователните категории. Това може да се отрази в различна степен на селското и градското население в контекста на нарастващата урбанизация. Възможно е да се проявят специфични образователни и квалификационни влияния за работниците от селското стопанство, хранително-вкусовата промишленост и секторите, има-

щи повишено влияние върху околната среда.

Потреблението и жизненият стандарт в голяма степен определят качеството на живота. Социо-икономическите тенденции за застаряване на българското и европейското общество може още повече да увеличат търсенето на целия обхват от стоки, свързани със здравето и възрастта на хората. Възрастното население потребява повече продукти, свързани със здравето, отколкото по-младите хора, въпреки че от гледна точка на останалите продукти възрастните хора изразходват по-малко средства. Очаква се да се повиши търсенето на услуги в областта на здравеопазването, което ще има съответното влияние върху финансирането и върху увеличаване на търсенето на публични и частни медицински услуги, научни кадри в областта на медицинските науки и фармацевтичните компании.

Други дългосрочни социо-икономически тенденции, които могат да предизвикат промени в моделите на потребление и производство, са застаряващото общество, намаляването на размера на домакинствата, промените в местните възможности за образование и работа на жените, повишаващата се многокултурна природа на европейските общества, увеличаването на свободното време и възможностите за възстановяване. Тези и други тенденции могат да се отразят в промяна на промишлената организация: хората биха могли да искат по-добър баланс на трудовия си живот или плаващо работно време, наемане на непълнен работен ден, дистанционна работа и т.н.

Като цяло етикетирването, маркетингът и брандингът ще повишават своето значение не само по отношение на производителите на потребителски стоки, но и във връзка с глобализационните процеси. По-нататъшното развитие на производствените сектори също така би могло да повлияе върху бъдещото ниво на качеството на живота. Общият икономически климат (инфлация, безработица, потребителски доход) е важен детерминант на индивидуалното благосъстояние. Силата на потребителите ще повишава своето значение в бъдеще, включително и от гледна точка на защитата на потребителите, регулациите и контрола на продуктите, производството.

2. Технологични фактори

Повечето изводи от основните тенденции и движещи сили отделят внимание на развитието на ИКТ и техните приложения, както и върху тяхното проникване във всички области на икономиката и обществото. ИКТ се превръща в основна и универсална технология, на която разчитат множество икономически и социални процеси и системи. Очаква се ИКТ да предизвика продължителни икономически и социални промени, например в предоставянето на обществени услуги като здравеопазване и обучение или във веригите на доставките, или взаимоотношенията потребител-производител-доставчик чрез развитието на електронната търговия. Достъпът до ИКТ и комуникационните мрежи се превръща в основен политически въпрос както в страната, така и в международните отношения – по същия начин, както е бил постигнат универсалният достъп до телефонни услуги в миналото.

Други технологични движещи сили, които могат да бъдат важни от гледна точка на предизвикване на промени и с потенциално влияние, са новите генетични технологии и

биотехнологии, както и появяващата се междунаучна област на нанотехнологиите и наноматериалите. Нанотехнологиите биха могли да се превърнат в общоизползвани и универсални технологии, които да имат влияние върху икономиката и цялото общество.

Възможният път, по който трите споменати по-горе основни технологии могат забележимо да окажат влияние върху регулаторната рамка на бизнеса и научните изследвания, е чрез напредъка в сензорните технологии, включително биосензорите и наносензорите, както и приложенията от типа “лаборатория в един чип”. Това би могло да интерферира с непрекъснатите възможности за напредък, предлагани от интернет, както и от компютърните мрежи, които вече са предизвикали значителни промени в начините за извършване на научните изследвания и анализирането на получените резултати. Например по-широкото използване на ИКТ би позволило прилагането на симулациите и визуализациите в науката, както и създаването на стратегически планове и политика.

3. Икономически фактори

Развитието на по-устойчив производствен сектор ще зависи от иновациите за по-устойчиви продукти и процеси, както и от иновациите в свързаните с основното производство услуги. Създаването на по-устойчиви продукти е свързано с промените в парадигмата за общата визия за продуктите, които трябва да бъдат използвани по-дълго, или имат кратък живот и са създадени, като се има предвид възможността за рециклирането им. Друга промяна е и в парадигмата за модулността на продуктите и възможността за множественост на комбинациите и обновяването. В зависимост от продукта, технологията, характеристиките на пазара и социалната и регулаторната среда, в които продуктите ще бъдат представени, е възможно приемането на различни модели и техни комбинации. Иновациите по отношение на устойчивите процеси ще се концентрират върху намаляване на отпадъците и увеличаваща се енергийна ефективност, като се цели затваряне на производствените цикли. Това ще изисква множество социални и организационни иновации, като степента, в която ще се развият производствата със затворени цикли, ще зависи от финансовите условия и предлаганите регулаторни облекчения и насърчаващи мерки, както и от наличието на модели и технологии, които да подкрепят създаването на производства със затворени цикли. Що се отнася до услугите, е възможно иновационното развитие на концепциите за комплексни продукти и продажбата на услуги за целия живот.

Развитието и международното разделение на труда и предполагаемите широкомащабни измествания на някои икономически сектори извън ЕС са основен повод за притеснение. Някои производители преместват дейността си в страни, които имат ниска цена на труда и социалните плащания. Разширяването на ЕС чрез създаването временно на зона с ниски разходи за труд в самия съюз би могло да задържи географския производствен баланс в ЕС. Избирането на място за специализирано производство на наукоемки продукти с висока добавена стойност ще бъде водено от местоположението и наличността на бази с подходящи умения и познания. Развитието на нови промишлени клъстери, както запазването и разширяването на съществуващите, трябва да се превърне в основен приоритет на икономическата политика. Важните

движещи сили, които определят степента, в която ще се прояви локализацията на производството и потреблението, включват политиката, промените във веригата на доставките; развитието на логистичните мрежи; транспортните разходи; достъпа до подходящите човешки ресурси и пазар на труда и за свързаните местни производства – достъпа до потребителските пазари. Тези въпроси се отнасят с особена сила за хранително-вкусовата промишленост.

Част от производствените фирми в някои от промишлените сектори не разработват и предлагат нови продукти поради очакванията на пазара за осигуряване на пакети от продукти и услуги. Следпродажбеното обслужване е част от доходоносната дейност за много производители. Иновацията на услугите в производството ще приеме няколко форми:

- финансовите иновации могат да предложат нови начини на заплащане на произведените стоки;
- научно-интензивните иновации могат да се проявят извън областта на познание на производителите по отношение на техните клиенти (например при предлагането на консултантски услуги, планирането и моделирането).

Тенденцията към създаване на мрежови производства и интеграция засилва ролята на големите производители при посрещане на нуждите на потребителите; отслабва самостоятелната роля на подсистемите на сложната система за производство на даден продукт. Иновацията за управление на продуктите вероятно ще се развива върху съществуващия модел за следпродажбено обслужване към предоставяне на услуги за целия живот (т.е. до края на живота на човешките индивиди). В края на краищата услугата, която е вградена във физическия продукт, може концептуално да се приеме като реален “продукт”, очакван и търсен от потребителя. Всички тези иновации, взети заедно, ще доведат до ново задоволяване на потребителските нужди, например лизинг или наем вместо закупуване на стоката. Иновациите на услугите в производството ще водят до нови познания и ще изискват ново обучение и практики по отношение на човешките ресурси, както и ще променят взаимоотношенията във веригата на доставчиците.

Трансформацията на веригата на доставките ще доведе до значителни промени в организацията, конкурентното позициониране и стратегическия избор на производствените фирми, като ще се разглежда и ще се акцентира основно върху динамиката на търсенето, появяването на нови продукти и процеси. По-значимите фактори за промяната на веригата на доставките включват:

- важността на споделеното, общо познание и комуникация във веригата, което поставя ударението върху общото обучение във веригата;
- влиянието на ИКТ, включително, но без да е ограничено само до използването на електронната търговия от типа B2B¹⁴;
- потребителското търсене – потребителите биха могли да се превърнат в началната точка, инициаторите на иновативните дейности във веригата на доставките, като обърнат полярността на някои от веригите и предлагайки обратна връзка за развитието на нови модели.

¹⁴ B2B, business-to-business, т.е. бизнес към бизнес.

Ключови за трансформацията на веригите на доставките са и финансовите и човешките ресурси. Широко разпространени са прогнозите за нарастващото доминиращо влияние във веригите на доставките на основните производители и търговци на едро срещу възможността за използването на нови, алтернативни, управлявани в електронна среда модели на снабдяване. Достъпността до надеждни и сигурни технологии е ключов фактор и повдига по-общия въпрос за реинженеринг на бизнеса така, че да отговори на търсенето на нови взаимоотношения с доставчиците. Регулаторната рамка и данъчното облагане са значими движещи сили, отразяващи се върху насоката и степента на трансформация на веригите на доставките.

4. Екологични фактори

Държавата би трябвало да е наясно със съществуването на антропогенните фактори като основна причина за промяната на климата. Редица сценарии са разработени на международно и местно ниво, които изследват възможните последици от промяната на климата. Независимо кой от сценариите се разглежда с предимство, промяната в климата ще има значително влияние върху човешката дейност както в развитите, така и в развиващите се страни. Предизвикателствата пред международното управление могат да продължат да спъват опитите да се договорят общи глобални действия, както и на дневен ред да излезе въпросът за еднаквата възможност за индустриално развитие на развиващите се и малко развитите страни. Социалното, политическото и технологичното развитие може да позволят смекчаване на въздействието например чрез използването на алтернативни енергийни източници, намаляването на въглеродните емисии; технологии, които да позволят управление на някои от въздействията, предизвикани от промяната на климата, и др.

Основна движеща сила в тази област е снабдяването с природни ресурси, суровини и енергоизточници. Ясно изразен двигател на промяната са доставката, използването и запазването на енергийните източници, свързани в значителна степен с отговорността за промяната на климата.

Моделите за снабдяване и потребление на енергия могат да бъдат повлияни от политически, регулаторни, социални или икономически промени като например промени в промишлената география и насочване към промишлените производства със затворен цикъл, при което немаловажен е и въпросът за сигурността на доставките. Сигурността на доставките е ключов глобален въпрос във връзка с горивата, водата и храните. Още веднъж на преден план излизат проблемите и предизвикателствата, с които се срещат управляващите системи на глобално, регионално и национално ниво.

Рискът е основна променлива, която се взема предвид по отношение на околната среда. Например това е рискът от проваляне на доставките или рискът, предлаган от неизвестното или непознатото влияние, което може да има промяната в климата. Приложими са и други рискове като например естествените или причинени от човека бедствия или епидемии, които представляват по своята същност непредсказуеми събития. Въпреки това е възможно да се подобри готовността за посрещане на различ-

ни видови природни бедствия или непредвидени събития, както и да се предвиждат и изследват от гледна точка за намаляване на възможните им въздействия.

5. Политически фактори

Повечето държавници се съгласяват, че все повече се наблюдава промяна от “управление” към “ръководство”. Този процес има три основни измерения:

- **прехвърляне на властта нагоре** от националните правителства към международни (наднационални) организации, при което нациите избират да предадат част от своя суверенитет за постигането на по-голяма цел;
- **разпръскване на властта надолу** към поднационални (регионални, местни и дори общински) нива на политическа организация;
- **разпръскване на властта навън** чрез реформи, които предават в ръцете на частния сектор или на третия сектор дейности, които традиционно са били задължение на обществения сектор.

Изразът “многостепенно управление” ще се използва все повече, за да определи взаимоотношенията между международните, националните и поднационалните политики в светлината на присъединяването на България към Европейския съюз. Това сложно разпръскване на политическата власт и ресурси ще направи по-трудно постигането на радикална промяна. Още по-големи ще бъдат трудностите при извършване на преговори между основните търговски блокове, например при преговорите в СТО, приемането от ЕС на обща селскостопанска политика и др.

6. Ценностни фактори

Хипотезата за “рисковото общество” предполага, че модерното общество се характеризира с това, че срещаните от обществото рискове са резултат от собствените му действия и решения, а не от природни опасности и случайни събития. В това се състои основната промяна в общественото разбиране и възприемане на риска и очакванията по отношение на намаляването и избягването му.

Рискът е движеща сила за промяна на обществените ценности, което може да се обясни като трансформация от материалистични към постматериалистични ценности, характеризираща се с приоритетност на устойчивото развитие, грижата за околната среда, здравето и качеството на живота над традиционно потребителските ценности за увеличаващото се богатство. Тази тенденция се противопоставя на явната тенденция за индивидуализма и отделянето от рестриктивните груповоориентирани модели на поведение и идентификация. Към това трябва да се прибави и нарастващото разочарование от партийния модел на традиционна представителност на демокрацията, както и съответстващото нарастване на самостоятелните (независимите) политици, което като че ли е отговор на изпразването на модела “управление” и преминаване на държавата към модела “ръководене”, който може да доведе до нови политически прегрупираня.

Необходимо е ускоряване на реформите в интерес на по-добрата защита на околната среда и осигуряването на устойчиво развитие, както и изработване на комплекса от политики и мерки за реализирането на тази цел. Провеждането и прилагането на политиката по отношение на околната среда, заедно с адаптирането ѝ към техническите постижения и новите познания, трябва да се превърне в основна задача до края на десетилетието.

Възможностите за повишаване на конкурентоспособността на страната и фирмите е чрез последователното прилагане на стратегиите и политиките, които могат да подсиgurят растежа:

- осигуряване на конкурентни предимства с иновации, а не на основата на цените;
- възстановяване на връзката образование – наука – иновации;
- свободен пазар на технологии – увеличаване на трансфера на технологии и патенти към фирмите; използване на възможностите на лицензионните съглашения;
- по-голяма дисциплина – в трудовите и обществените взаимоотношения;
- обучение през целия живот и развитие на човешките ресурси;
- повишаване на квалификацията и капацитета на фирмените мениджъри;
- подобряване на базисната инфраструктура и опазване на околната среда;
- системен подход при адаптирането и приспособяването на предприятията и продуктите към изискванията и стандартите на ЕС;
- създаване на мрежи от производства, основани на продуктов или географски принцип, за постигане на синергичен технологичен и производствен ефект;
- балансирано и устойчиво регионално развитие, вкл. развитие на земеделието и селските райони, модернизация на селското стопанство, окрупняване на земеделските парцели.

Пред страната възникват въпросите по прилагането на общите политики на съюза и съответно подготовката на бизнеса и обществото за тези процеси.

Разширяването на ЕС на изток води до повишаване на обема на инвестициите за инфраструктурни проекти, което подпомага развитието на икономиките на съответните страни.

Пред България стои предизвикателството за облекчаване на средата за бизнес, редуциране на криминогенните фактори, привличането на частни инвестиции (вкл. публично-частни партньорства).